

KOKYBINIO TYRIMO „SVEIKI ROMANTINIAI SANTYKIAI“ ATASKAITA

Autoriai: Dr. Rūta Žiliukaitė, Dr. Irena Stonkuvienė

Projektas: Sveiki santykiai! Smurto romantiniuose santykiuose apraiškų atpažinimas“ (sutarties Nr. 1-SAAPA07698/2024)

Finansuoja:

Lietuvos Respublikos
socialinės apsaugos
ir darbo ministerija

Vilnius
2024 m.

Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas – papildyti atlikto jaunuolių kiekybinio tyrimo „Sveiki romantiniai santykiai“ duomenis, koks elgesys romantiniuose santykiuose yra laikomas smurtiniu, kai, pagal apklausos duomenis, tarp smurtinio ir nesmurtinio elgesio ribos nėra aiškios, ir išsiaiškinti, kokios priemonės būtų tinkamos jaunas žmones informuoti apie smurtinį elgesį, jo atpažinimą ir veikiančią pagalbos sistemą.

Tyrimo metodas – fokusuotos diskusijos su bendrojo ugdymo, profesinių ir aukštųjų mokyklų moksleiviais ir studentais.

Tyrimo buvo taikoma tikslinė atranka: pagal mokyklą, mokyklos vietovę, lytį. Pagal lytį, mažiau vaikinių, sutikusių dalyvauti diskusijoje, prie jos prisijungė diskusijos dieną. Lentelėje pateikiama informacija apie diskusijų grupes:

Diskusijų grupės data	Mokykla	Dalyvių skaičius pagal lytį
2024 - 10 - 24	Bendrojo ugdymo (BM)	4 merginos, 2 vaikinai
2024 - 10 - 28	Profesinė (PM)	3 merginos, 1 vaikinai
2024 - 10 - 30	Aukštoji (AM)	3 merginos, 3 vaikinai
2024 - 11 - 05	Bendrojo ugdymo (BM)	3 merginos

Diskusijos vyko nuotoliu, per MS Teams platformą. Jos buvo anoniminės. Dalyviai buvo kviečiami prisijungti jų pačių pasirinktu elektroniniu paštu, galėjo diskusijai nurodyti ne tikrą savo vardą, o pseudonimą, prisijungti be vaizdo kamerų, tik su avatarais. Gavus dalyvių sutikimą buvo daromas diskusijos garso įrašas, kuris, parengus diskusijų išrašus ir ataskaitą, buvo sunaikintas.

Diskusijos truko nuo 45 iki 90 minučių.

Diskusijose daug išsamiau ir detaliau kalbėjo aukštųjų mokyklų studentai bei profesinių mokyklų moksleiviai. Diskusijos temai yra svarbi socialinė branda. Ji paaiškina diskusijos dalyvių (informantų) atsakymų išsamumo, išplėtojimo skirtumus tarp grupių. Išskyrus aukštųjų mokyklų diskusijos grupę, vaikinai rečiau įsitraukė į diskusiją nei merginos.

Grupių įrašai buvo transkribuoti. Duomenų analizei taikyta teminė analizė. Diskusijos dalyvių citatų nuorodos sudarytos iš trijų ženklų: mokyklos, eiliškumo diskusijos dalyvių sąraše ir lyties: pvz. (BM – 4V) – bendrojo ugdymo mokykla, vaikinai, ketvirtas diskusijos dalyvis; (PM – 2M) – profesinė mokykla, mergina, antra diskusijos dalyvė; (AM – 6M) – aukštoji mokykla, mergina, šešta diskusijos dalyvė.

Spontantinės smurto jaunimo romantiniuose santykiuose asociacijos

Visose diskusijų grupėse, paklausus, apie ką pirmiausia pagalvoja, kai kalbama apie smurtą jaunų žmonių romantiniuose santykiuose, vyravo du atsakymai – tai yra fizinis ir psichologinis smurtas. Spontaniškas smurto jaunų žmonių romantiniuose santykiuose apibūdinimas diskusijoje varijavo tik vieno aspektu – išsamumo, detalizavimo. Bendrojo ugdymo ir profesinių mokyklų moksleiviai spontaniškai smurtą apibūdino abstrakčia asociacija, pvz. „gal skriaudimas vienas kito“ (BM -1M), arba glaustai įvardijo fizinį ir psichologinį smurtą, pvz. „Nu taip psichologinis, fizinis“. (BM - 4V), „Na bent jau man tai yra vienas dalykas – fizinis, ir dar kitas dalykas - žodžiais [...] Tas psichologinis smurtas ir yra, kad tu gali žmogų įžeisti.“ (PM-1M). Aukštųjų mokyklų studentai atsakė labiau detalizuodami, pabrėždami smurto romantiniuose jaunų žmonių santykiuose daugialypiškumą: „Na tai aš manyčiau, kad smurtinis elgesys aplinkoje iš tiesų yra sudėtingas, nes jis yra daugialypis. Jis nesudaro tik fizinio. Jis taip pat turi ir psichologinį, ir seksualinį, ir ekonominį“. (AM-1V); „[S]murtas, net jeigu tai jis būna fizinis psichologinis, kažkokio pobūdžio, nu tikriausiai dažniausiai po vieną nevaikšto ... fizinis smurtas palieka žymes ant kūno, psichologinis labiau galvojime“. (AM-4M)

Smurto paplitimas tarp jaunų žmonių Lietuvoje

Trijose ir keturių diskusijų grupių, paklausus kiek paplitęs tarp Lietuvos jaunų žmonių smurtas romantiniuose santykiuose, diskusijos dalyviai teigė, kad, jų nuomone, gana paplitęs ir tokį elgesį jie patys yra stebėję tarp savo bendraamžių: „Dažnas, nes kiekvienuose santykiuose tai girdima“ (BM - 8M); „Aš manau, kad jisai yra paplitęs ir labai dažnas atvejis [...]“ (BM – 6M); „ Na, aš manau, jeigu mes jau kalbam tokia tema, tai jo yra tikrai nemažai“ (PM - 1M); „Kad smurtas romantiniuose santykiuose aktualu aktualu tema Lietuvoje, manau, tikrai taip“ (AM-2V)

Diskusijose jaunuoliai pabrėžė, kad, jų nuomone, labiausiai paplitęs yra psichologinis smurtas: „Aš manau, kad gal dažniausiai psichologinis smurtas“ (BM - 7M); „Gal žodinis daugiausia, bet labai yra ir fizinio“ (PM - 3M);

Aukštųjų mokyklų studentai diskusijoje rėmėsi ne tik savo subjektyvia nuomone, bet taip pat kalbėjo apie tai, kad Lietuvos smurto statistikos duomenys, rodo šios problemos aktualumą: „[...] jeigu mes pažiūrėtume statistiką, mes matome, kad problema ne tik kad [Lietuvoje] nemažėja, bet auga [...] Mes negalim sakyti, kad tai yra ne opi problema ir kad šita problema neegzistuoja, nes ji egzistuoja ir ji auga ir mums reikia tai taisyti.“ (AM – 1V). Taip pat aukštųjų mokyklų studentų diskusijos grupės dalyviai minėjo, kad smurtas jaunuolių romantiniuose santykiuose paplitęs, nes jauni žmonės jo neatpažįsta kaip smurtinio elgesio: „jaunos poros nepastebi [smurto] arba dažnai priimą ją kaip pajuokavimo formą“. Šį aspektą išsamiau bus atskleistas aptariant diskusijų grupėje įvardintas smurtavimo romantiniuose santykiuose priežastis.

Smurto priežasčių suvokimas

Aptariant smurto priežastis, diskusijų grupių dalyviai jas skirstė į „išorines“ (socialinio ir kultūrinio konteksto) ir „vidines“ (individo lygmenis). Prie „išorinių“ buvo priskirti visuomenėje vyraujantys stereotipai apie lyčių vaidmenis romantiniuose santykiuose ir šeimoje, nuo smurto romantiniuose santykiuose nukentėjusių aukų stigmatizavimas, švietimo stoka apie smurtą, jo prevenciją, atpažinimą ir pagalbą, smurtinio elgesio patirtis šeimoje ar kitoje netarpiškoje gyvenamojoje aplinkoje. Visose diskusijų grupėse ypatingai pabrėžtas buvo tėvų santykių pavyzdys. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad stereotipai, diskusijų dalyvių nuomone, veikia ne vienodai: vyrams jie dažniau nei moterims tampa kliūtimi kreiptis pagalbos dėl patiriamo smurto, o moteris skatina priimti smurtą kaip savaime suprantamą, neišvengiamą dalyką.

1 lentelė. Informantų įvardinti socialiniai ir kultūriniai veiksniai

Socialiniai ir kultūriniai veiksniai	Citatos iš diskusijų grupės
Stereotipai apie lyčių vaidmenis romantiniuose santykiuose	<p>„Aš manau, galbūt tai daugiau ateina iš šeimos, nes nu dar kol kas yra tas likęs, kaip ir stereotipas, kad moterys turi pataikauti vyrui, kad jina turi nusileisti vyrui, kad jina turi patenkinta ir tiesiog galbūt ateina tas smurtas ir dėl to, kad moterys nori nusileisti jam“. (AM-6M)</p> <p>„Jei dar yra nuomonių, bent tekę girdėti iš vyresnio amžiaus žmonių, kad muša reiškia, myli - muša, tai pati prisiprašė. Prieš keletą metų buvo ne viena į žiniasklaidą išėjus istorija, kurioje teigiama, jog trumpu sijonų pati prisiprašė. Dar turim kur patobulėti ir apsišviesti.“ (AM – 4M)</p>
Romantiniuose santykiuose nukentėjusių aukų stigmatizavimas	<p>„...tai yra visiškai įmanoma, nes reikia atsiminti, kad moterys nėra šventos. Ir vyrai nėra šventi. Tiek moterys, tiek vyrai gali smurtauti prieš kitą pusę. ... Tiek vyrai, tiek moterys gali vienas kitą arba tos paties lyties [žmogų] išprievartauti. Tačiau socialinis, kaip sakyti, mūsų suvokimas yra, kad vyrai nebūna smurto aukomis.“ (AM-1V)</p> <p>„...jeigu vyras pasiskųstų, kad mano mergina mane muša, tai visi išjuoktų jį [...] Kai vyras muša moterį, jau čia tragedija, bet jeigu moteris muša vyrą, tai čia, ai - vyras silpnas. Į tai reikėtų irgi atsižvelgti.“ (AM-3V)</p> <p>„[smurto problema yra opi], bet apie ją yra labai nedaug kalbama, nes yra gėdinga apie tai kalbėti, kai tu žmogų myli, juo pasitiki, o jisai prieš tave kelia ranką ar kitaip smurtauja...“ (AM-6M)</p>
Švietimo stoka apie emocijų valdymą, smurto prevenciją, jo atpažinimą	<p>„Ir teisingai pastebėta, kad moterys dažniau susiduria su smurtu, nes aš manau, kad vyrams yra žymiai mažiau dėstoma būtent iš psichologinės pusės, kaip valdyti emocijas, kaip</p>

	<p>reaguoti į tam tikrus dirgiklius, išorės ir vidaus, ir dėl to dažnai vyrai yra nustumiami į šoną ir nežiūrimas būtent tas psichologinis aspektas, kuris galbūt irgi sumažintų šitą visą problemą.“ (AM-V1)</p> <p>„Labai svarbu suprasti, kad ir atpažinti kuo anksčiau smurtą, nes kai kurie žmonės galbūt net patys nežino, kad yra smurto auka“ (AM-M4)</p> <p>„Bet nu, kaip ir sakė visi, viskas ateina [...] iš supančios aplinkos. Tiek vyrai negauna kažkokių paaiškinimų, kaip su emocijomis dirbti tai, o mes, moterys ar gauname? Na, man neteko susidurti nei mokykloje, nei kitose kažkokiose vietose, kad pasakotų, kaip mums emocijoms susitvarkyti ir kaip mums su joms gyventi, kaip mums reaguoti į vyro smurtą, kaip mums reaguoti į bet kokį kitą smurtą santykiuose? Tai tiek (AM-M5)</p>
Šeima	<p>„Greičiausiai tai ateina iš tėvų. Ką mato vaikas? Augdamas šeimoje pradeda taikyti ir savo gyvenime. Manychiau, čia yra didžiausias aspektas.“ (AM-3V)</p> <p>„Vaikinas, tarkim, matė tėvą smurtaujantį prieš jo motiną, prieš savo žmoną. Kai jis sukurs savo šeimą, jis galimai skriaus savo žmoną irgi smurtu. Čia yra toks na atsinešimas iš šeimos“ (PM - 1M)</p> <p>„Šeimos aplinkoje mato tokį elgesį tarp tėvų, pavyzdžiui, kaip pykstasi“ (BM -2M)</p>
Smurtinio elgesio stebėjimas kitoje netarpiškoje gyvenamojoje aplinkoje, tarp draugų, bendraamžių	<p>„... žmogus išėjęs iš smurtinių sąlygų, [...] kituose santykiuose gali smurtą normalizuoti, gali neatpažinti jo kaip smurto, arba gali net ir pats smurtauti prieš kitą, nesuvokdamas, kad tai yra smurtas“ (AM-V1)</p> <p>„Ir gali žmogus priimti, galvoti, kad čia, kaip ir gerai, kad čia nieko tokio blogo [...] taip yra priimtina, čia viskas normalu,, (PM- 2M)</p> <p>„Draugai daro blogą įtaką ir tiesiog tu nesupranti to [...] (BM – M9)</p>

Aptardami individualius veiksnius, diskusijos grupėje jaunuoliai minėjo nemokėjimą valdyti emocijų (šią savybę dažniau priskyrė vyrams), socialinės brandos trūkumą, nepasitikėjimą savimi, pripažinimo poreikį, polinkį dominuoti ir kontroliuoti, asmeniškai šeimoje ar bendruomenėje turėtą trauminę patirtį. Taip pat, kaip viena smurtavimo jaunimo romantiniuose santykiuose priežastis dvejose diskusijų grupėse buvo apsvaigimas nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų.

2 lentelė. Informantų įvardinti individų lygio veiksniai

Individualūs veiksniai	Citatos iš diskusijų grupės
Socialinės brandos trūkumas	„jauni žmonės [...] dar gyvenimo labai nematė, ir bando vėl kažką vis tiek įrodyti, savo tiesą. Nėra dar tiek to supratingumo, tiek to mąstymo šaltu protu...“ (BM – 6M) „... kai dar jaunas žmogus, jis pats nesupranta, kur iš tikrųjų yra smurtas, jis gali tai matyti kitu aspektu [...] tik po kažkiek laiko ateina suvokimas, kad tas pastovus grubumas yra netinkamas, o yra tiesiog smurtas.“ (AM-3V)
Emocijų valdymas	„Neigiamų jausmų nevaldymas.“ (PM – 1M)
Nepasitikėjimas savimi, pavydas, siekis dominuoti, kontroliuoti	„Tai yra nu kaip nepasitikėjimas savimi, pavydas, kažkokios valdžios troškimas, noras parodyti savo autoritetą. Na, patenkint savo kažkokius ego poreikius.“ (AM-4M) „Pačios smurtautojo, psichologinės ir emocinės priežastys greičiausiai. Jaučia nepilnavertiškumo kompleksą, siekia kompensuoti savo nesaugumą ir sukurti galios iliuziją.“ (AM – 1V) „... kontrolė yra jau kaip smurtas, ir čia yra vienas iš požymių, kad tas, kuris kontroliuoja, turi nepasitikėjimą savimi.“ (PM-2M)
Pripažinimo poreikis	„Nu aš irgi manau, kad labai didelę įtaką daro draugai ir kad labai daug dabar jauni žmonės nori arba pasirodyti, arba pavaidinti kažką ir taip išsirutulioja tas smurtas.“ (BM – 6M)
Trauminė patirtis	„[E]mocinį smurtą patyręs žmogus dažnai pats smurtauja prieš kitus, nes jį jau yra įžeidę net nenorėdamos smurtauti, jis vis tiek gali tai daryti ir gali emociškai, sakykim, įžeisti kitą žmogų vien dėl to, kad jis jausis pernelyg užpultas.“ (AM – 1V) „... bloga patirtis asmeninė. Patirtos psichologinės traumos.“ (PM – 2M)

Dar vienas diskusijų grupėje išryškėjęs aspektas buvo situacinių veiksnių akcentavimas aiškinant smurtą tarp romantinių santykių siejamų jaunų žmonių – nesutarimai, nuomonių skirtumas. Tokį požiūrį iliustruoja ši citata: „Manau, pagrindinė priežastis yra interesų susikirtimas. Kai vienas žmogus nori vieno, o kitas kitko, ir kai žmonės nesugeba išspręsti interesų konflikto“ (AM – 2V).

Pozityvus aspektas – diskusijos dalyvių pastebimas pokytis, siejamas su kartų kaita: „šeimoms įtaka yra didelė jaunimui, tačiau jeigu mes žiūrėtume apie jaunimą, mes žinome, kad dabartinės standartinės lyčių rolės nebeliečia jaunimo, todėl šis faktorius nebėra toks stiprus“ (AM –V1).

Fizinis smurtas

Vienas pagrindinių fokus grupių tikslų buvo patikslinti moksleivių ir studentų kiekybinės internetinės apklausos rezultatus apie tai, kiek jauni žmonės atpažįsta smurtą romantinių santykių situacijose, kur riba tarp smurtinio ir nesmurtinio elgesio nėra tokia aiški, kaip kito žmogaus sumušimas, kitoks fizinis sužalojimas ar psichologinis traumavimas. Visose keturiuose diskusijų grupėse, nepriklausomai, ar buvo aptariamas galimas fizinis, ar psichologinis, ar seksualinis smurtas, dalyviai pabrėžė, kad pagrindinis kriterijus jiems atpažinti neaiškiose situacijose smurtą, yra partnerių abipusis sutarimas dėl elgesio priimtumo, kad tam tikras elgesys nėra vienam iš jų nekeltų diskomforto, netaptų besikartojančio nepasitenkinimo priežastimi.

Tiriant fizinio smurto atpažinimą, jaunuoliams buvo pateikiamas klausimas, kada gnaibymą ar timpltelėjimas už plaukų ar drabužių reikėtų laikyti smurtu, kur yra riba tarp flirtu / žaismingumo ir smurto tokiose situacijose. Kai kuriems dalyviams atrodė, kad riba yra labai individuali – vieniems gali patikti, o kitiems ne, ir būtent į tai svarbu atsižvelgti vertinant, ar tai yra smurtavimas romantiniuose santykiuose, ar ne: „Aš manau, kad pas kiekvieną individualiai yra ta riba, nes, pavyzdžiui, vieniems gali patikti, jie gali nesureikšminti to ar ten kažkokio pagnaibymo, ar ten kokio drabužio patempimo [...]. O, pavyzdžiui, aš asmeniškai tai labai sureikšminu tokius dalykus. Ir čia jau man būtų už ribos“ (BM – 6M); „Tas smurtas, išvis ta sąvoka yra labai subjektyvi kiekvienam, nes kiekvienas smurtą kitaip priima ...“ (AM-5M).

Tą individualų kiekvienam matą pažinti svarbus yra partnerių bendravimas, noras suprasti vienas kitą ir atsižvelgti į vienas kito požiūrį: „aš manau, kad tarpusavyje jie turėtų komunikuoti, kalbėtis, kas jam patinka, kas kliūna, kas per daug jau“ (BM – 7M); „reikia atsižvelgti į kito žmogaus požiūrį, žiūrėti, kaip jisai reaguoja. Jeigu sako, kad sustotų arba, kad nepatinka, tai reiktų pasižiūrėti, gal ką negerai daro“. (BM – 8M); „Du žmonės turi patys nusistatyti ribas, išsiaiškinti, kas jiems priimtina“ (PM- 2M). Svarbu, kad partneriai nevengtų pasakyti vienas kitam, kas jiems nepatinka: „Kartais turi pasakyti, kad tau nepatogu, kad tau nemalonu, kai taip daro. Ta riba turėtų būti nubrėžta, kai nesijauti komfortiškai, kaip tai daro, kad tau nepatinka, kad pats kūnas atmeta tokius jų veiksmus“ (AM-6M).

Reikšmingomis sąvokomis skiriant flirtą ir smurtą diskusijoje įvardijami abipusiškumas ir vienpusė pastanga kontroliuoti, pažeisti kito teisę apsispręsti: „flirtas yra abipusis susidomėjimas ir abipusis simpatijos rodymas, kuris vyksta abiejų asmenų sutikimu ir dalyvavimu, kol tuo metu smurtas, smurtinis elgesys apima prievartą ir kontrolę, kur asmens veiksmai pažeidžia kito žmogaus komfortą, saugumą ar laisvę“ (AM – 1V).

Smurtinio elgesio pasikartojamumas yra dar vienas diskusijai apie visas smurto rūšis būdingas leitmotyvas. Diskusijos dalyvių nuomone, smurtą nuo nesmurtinio elgesio, be kita ko, gali skirti vienam iš partnerių nepriimtino elgesio kartojimas: „Manau, kad smurtinis elgesys yra ten, kur žmogus kenkia pastovų laiką. Kai tai rezultatyviai kartojama.“ (AM-2V); „Tai, ką dažnai kartoja, kai žmogus sakė, kad jau nebenori“ (BM -3M)

Tokio elgesio paplitimas tarp bendraamžių, kuris gali kelti įtampą romantiniuose jaunų žmonių santykiuose, nebuvo diskusijos dalyvių traktuojamas, kaip pakankama priežastis elgesio nelaikyti

smurtiniu, jeigu santykiuose kuris nors iš partnerių aiškiai išsakė, kad toks elgesys jam yra nepriimtinas.

Psichologinis smurtas

Kaip jau minėjome, visose diskusijų grupėse buvo pažymima, kad jaunimo romantiniuose santykiuose labiausiai paplitęs yra psichologinis smurtas. Diskusijų dalyviai išskyrė nemažai psichologinio smurto formų: tai ir žodinė agresija (įžeidinėjimai, patyčios, nuolatinė kritika, kaltinimai ir t. t.); emocinis manipuliavimas (šantažas, kaltės jausmo sukėlimas, melavimas, apgaulinėjimas ir t. t.); socialinė izoliacija (bendravimo su draugais ir šeima apribojimas); ignoravimas (jausmų nepaisymas, atsiribojimas); kontrolė (laiko, drabužių, veiklos, nuomonės ir t.t.); nuolatinė įtampa (baimės, nesaugumo jausmo sukūrimas); niekinimas (žeminimas, vertimas jaustis nevertingu, nekompetentingu ir t.t.). Buvo minimi ir gąsdinimai, grasinimai, sekimas, šnipinėjimas, žinučių, elektroninių laiškų skaitymas. Šios smurto formos daugiausiai buvo aptariamoms kibernetinio smurto kontekste.

3 lentelė. Informantų įvardintos psichologinio smurto formos

Psichologinio smurto formos	Citatos iš diskusijų grupės
Žodinė agresija	<p>„Psichologinis [smurtas] yra ir nemandagūs netinkami žodžiai, kažokie papeikimai, numenkinimai tiek tavęs, tiek tavo artimųjų.[...] Nu, realiai viskas, kas iškeliauja iš tavo burnos.“ (AM-4M)</p> <p>„Tas psichologinis smurtas ir yra, kad tu nori žmogų įžeisti savo tokiais negražiais žodžiais“ (PM-1M)</p> <p>„Šaukimas ant kito asmens, žeminimas, kaltinimas“ (BM -1M)</p> <p>„Tai gal, kaip jau pradeda apie svorį kažką kritikuoti ar kažką pasako apie išvaizdą, kur verčia kitą pusę nepatogiai pasijausti“ (BM - 9M)</p> <p>„Aš tai manau, kad riba jau būtų, jeigu partneris, nu, pateikia replikas dėl tokių dalykų, kurių žmogus negali pakeisti. Nu ten, tarkim, ar ten kreiva nosis, ar ten, nežinau, akys kažkokios“ (BM – 6M)</p>
Emocinis manipuliavimas	<p>„[...]tai yra manipuliacinis metodas: sakydamas, kad aš žinau, kad tau dar rūpi, jeigu ne mūsų santykiai, tai bent aš kaip individas, ir dėl to aš naudosisiuo tavo būtent šita silpnybe. [...]Sakykime, vat, jeigu tu išsiskirsi su manim, aš ten pasidarysiu galą ar panašiai. Tai taip pat yra vienas iš manipuliacijos būdų ir, manau, smurtinių“.(AM-1V)</p> <p>[smurtas] - „gal apgaulinėjimas?“. (BM - 7M)</p>

Socialinė izoliacija	„Į psichologinį smurtą turbūt dar eitų ir izoliaciją, ir manipuliacija, kai antra pusė nenori, kad tu kažkur eitum arba jeigu sutinka kažkur eitum, tada atsiranda kažkokie pykčiai ir tas sekimas“. (AM-5M)
Ignoravimas	„Arba iš patirties: turiu pažįstamą, kuris su savo mergina viešumoje niekaip neleido kartu laikytis rankom, nes tai gėda būtų. Tačiau čia yra šioks toks pažeminimas kitam žmogui, kad tu esi su žmogum, bet jis nenori parodyti, kad tu esi“. (AM-3V)
Kontrolė	„Aš manyčiau, kad yra varžymas žmogaus laisvės. Tipo sako, negali taip rengtis, negali taip kalbėti, negali būti ten“. (AM-3V) „Santykiuose mums visą laiką įdomu, ką veikia mūsų partneris, bet, nu, viskas turi būt tam tikruose ribose, ką nuveikęs šiandien ir panašiai, bet kad eiti, drausti kažką daryti, ta prasme sekti kiekvieną žingsnį. Čia jau darosi nenormalu ir tu tą žmogų varai į tą tokį kampą, tu jį suvaržai ir jam jau darosi psichologiškai negerai, nes jis jaučiasi lyg narve uždarytas ir nesijaučia laisvas“. (PM-1M) „Kontrolė yra jau kaip smurtas“ (PM- 2M) „Kontrolė spaudžiama daryti, ko nenori ir taip toliau ten“. (BM-3M)
Nuolatinė įtampa	„Viena iš smurto formų paprasčiausios [grasinančios] žinutės, tekstai, kurie yra, sakykim, parašyti tau privačiai, sukels tau stresą, sukels diskomfortą. Galbūt net eidamas gatve tu turėsi du kartus pažiūrėti per petį, kad niekas, sakykim, prie tavęs neprietų ir ne nudurtų ar panašiai. Nes tokie dalykai vis tiek vyksta. Net ir toj pačioj Lietuvoj.“ (AM-1V)
Niekinimas ir žeminimas	„Manau, kad vieša kritika ji čia, vėlgi priklauso nuo nusistatytų ribų santykiuose, bet, manau, tradiciniuose santykiuose vieša kritika turėtų neigiamą poveikį santykiams.“ (AM-2V) „Kalbant apie tai, jeigu aš teisingai supratau, kas dar gali būti laikomas smurtu santykiuose? Tai, manau, svarbiausias ir dažniausias atvejis, kiek teko matyt, tai kito žmogaus nuomonės, niekinimas: kai man visiškai neįdomu, kokią nuomonę turi mano partneris, ką galvoja dėl šito sprendimo mano partneris, kaip mano partneris reaguos į tai, kad aš pasielsiu taip arba kitaip“. (AM-2V)

Kalbėdami apie psichologinį smurtą, diskusijos dalyviai, gana dažnai jį gretino su fiziniu smurtu. „Fizinis smurtas palieka žymes ant kūno, psichologinis labiau galvoj“ (AM-4M), – teigė viena jų, pažymėdama, kad psichologinio smurto paliekamos žymės yra gilios, tačiau kur kas rečiau pastebimos ir atpažįstamos. Informantų nuomone, atpažinti psichologiniam smurtui reikia brandos

ir laiko: „Mano galva, kad kai dar jaunas žmogus, jis pats nesupranta, kur iš tikrųjų yra smurtas. Jis gali tai matyti kitu aspektu: kad žmogus tiesiog pastoviai yra pavargęs, pastoviai pyksta. Galvoja, kad čia yra laikinas dalykas, kad čia nėra amžina. Gal tik po kažkiek laiko ateina suvokimas, kad tas pastovus grubumas, elgesys netinkamas, nėra iš to, kad yra koks nors nuovargis, o yra tiesiog smurtas“ (AM-3V); „Labai sunku atpažinti tą smurtą ir dar sunkiau tą smurtą atpažinti šią pačią minutę. Dažnai tai pastebi po daug laiko: po dešimt, po penkių metų, kai tiesiog galbūt pradedi gydytis, tas visas žaizdas“. (AM-6M)

Be to, toksiški smurtautojų veiksmai gali būti jų pateikiami, o ir pačių nukentėjusių vertinami kaip humoras: „Galbūt tos jaunos poros ir nepastebi arba dažnai tiesiog [priima] kaip juoko formą. <...> Kadangi taip yra suprantama, per tą juoko formą, tai rimtai nežiūri ir nesiskundžia, nesikreipia pagalbos“ (AM-5M). Antai pasakymas, kad esi „baisiai apsirengęs“ gali būti traktuojamas kaip pokštas ar žaidimas (PM-1M). Kai kurių informančių nuomone, komentarai dėl partnerio (-ės) aprangos, gali būti suprantami ir kaip rūpestis: „Tarkim partneris apsirengę kažkaip labai gal provokuojančiai ir kitam partneriui tai nepatinka. Aš manau, kad taip, nu, netgi privalo gal pasakyti, ar ten kai tikrai nekaip atrodo, tarkim, apsirengęs, ar ten plaukus ne taip kažkaip susišukuoja. Tai aš manau, kad reikalinga yra partnerio nuomonė ir išklausymas“ (BM – 6M). Pašaipia, balso pakėlimas, ar šaukimas ant partnerio, kai kurių tyrimo dalyvių nuomone, taip pat nebūtinai yra smurtas: „Jeigu žmogus daugkart gražiai pasako ir tu arba neklausai, arba neišgirsti, tada pakelia balsą. Ir tai yra suprantama (BM - 8M); „Aš tai manau, kad kartais galima [šaukti]. Nes dažniausiai tas šaukimas atsiranda iš emocijų, kai kažkas nutinka. Kažkas atsitinka ir tiesiog žmogus, nu, yra kupinas emocijų ir tiesiog jau kartais net nebeeina susivaldyti. Ir jis net pats nepajaučia, kaip jis pakelia balsą“ (BM – 6M). Ar smurtinis elgesys, ar ne, pasak vienos moksleivių (BM -2M), priklauso ir nuo to, kaip ta(s), kuri(s), tarkim, yra pašiepiama(s) sureaguoja. Neaišku, atsitiktinai ar ne, tačiau, atrodo, jog labiau tolerantiškos psichologiniam smurtui kai kurios bendrojo ir profesinio mokyklų moksleivės. Jos taip pat yra labiau linkusios išplėsti smurtinio ir priimtino elgesio ribas ar jų nepastebėti. Turimi duomenys neleidžia atsakyti, kurioje pusėje - smurtautojų ar nukentėjusių - dažniau atsiduria šios tyrimo dalyvės.

Ribų klausimą svarstė ir aukštųjų mokyklų studentai, tačiau pastarieji siūlė jas ne labiau išplėsti, o atvirkščiai, kaip įmanoma labiau apsibrėžti. Vienas jų teigė, „kad santykiuos esmė yra, kad du žmonės turi nusistatyti ribas ir žinoti, kur jų negalima peržengti [...]. Psichologinis smurtas prasideda tada, kuomet žmonių suvokiamos ribos skiriasi ir vienas, arba kitas žmogus nesugeba pasakyti, kad yra peržengta jo riba“ (AM-1V). Pasak šio informanto, kalbėtis yra gyvybiškai svarbu, nes „miskomunikacija [nesusikalbėjimas] ir sukuria didžiausias problemas“ (AM-1V). Jo kolegė papildė, kad kalbantis labai svarbu ne tik žodžiai, bet ir balso tonas, taip pat kūno kalba (AM – 4M).

Seksualinis smurtas

Tiriant smurto atpažįstamumą, diskusijų grupėse aptariant seksualinį smurtą, kaip ir kalbant apie kitas smurto rūšis (fizinį, emocinį), informantų buvo klausama apie situacijas, dėl kurių, pagal reprezentatyvios šio projekto apklausos duomenis, priskiriant situacijas smurtiniam ar nesmurtiniam elgesiui, dvejojo bent penktadalis respondentų. Diskusijos dalyvių buvo klausiami, kaip atpažinti smurtinį ir nesmurtinį elgesį situacijose, kai vienas iš partnerių spaudžia kitą partnerį turėti intymius santykius.

Visų keturių diskusijų grupių dalyviai teigė, kad svarbiausia yra gauti partnerio sutikimą: „Kol antra pusė nenori to daryti ir jeigu pastoviai spaudžia, o tas kitas žmogus vengia, tai turėtų ir susiprasti, kad čia smurtas“ (BM – 9M); „Turi būti komunikacija tarp dviejų žmonių, ar ne? Tai negali būti vieno žmogaus užgaida ir pats seksas turi būti abiejų žmonių noru ir abiejų žmonių sutikimu. Jeigu to nėra, tuomet tai tampa smurtu“ (9AM –V1). Jaunesnių fokus grupių dalyviai pabrėžė pasirengimo lytiniams santykiams svarbą: „čia vis tiek yra toks dalykas, kuriam reikia kaip ir pasiruošimo, nes čia atsidasimas“ (PM- 2M) .

Informantai išskyrė ir spaudimo turėti lytinius santykius reguliarumą, kaip smurtavimo indikatorių: „[i]r spausti kitą žmogų, sakykim, psichiškai ...pastoviai, ...mažai ar neužsiiminėjame seksu, mažai lytinių santykių ir panašiai, „tai, kaip čia gali būti sėkmingi santykiai“ ir panašiai, tai yra smurtas. Be kito žmogaus sutikimo, tu jį pastoviai vis spaudi ir pastoviai prieš jį naudoji taktikas dėl savo tikslo. Tai yra manipuliacija“. (AM-1V).

Kaip vieną smurtavimo požymių informantai nurodo bendravimo tarp partnerių tokioje situacijoje intonaciją: „Prašymas, kad man norėtusi dažniau, man norėtusi daugiau. Vėlgi čia, kaip ir viskas, gyvenime galima tą patį dalyką visiškai skirtingais žodžiais pasakyti ir, manau, šitoj temoj šitas dalykas yra labai aktualus, nes jeigu aš agresyviai spaudžiu, žmogus iš karto reaguoja negatyviai. Jeigu aš sugebu išsakyti, iškomunikuoti savo nuomonę, be agresijos, blogų žodžių ramiai tinkamu laiku ir tinkamoj vietoj, tai ta pati mintis jau nebebus agresija.“ (AM-1V)

Diskusijų grupėse taip pat buvo akcentuota vedybinio statuso svarba svarstant pateiktą klausimą dėl ribų intymiuose santykiuose. Šeimoje, sutuoktinių poroje, diskusijoje buvo pabrėžta teisė išsakyti savo poreikį partneriui, nevertinant šio prašymo, kaip smurtavimo: „jeigu tai nėra vyras ir žmona, ta jie yra laisvi žmonės, ..., žodinis pasitikėjimas yra, bet [jeigu jo nepaisoma] manau, kad tokiu atveju tai galima laikyti beveik visada smurtu. Jeigu tai yra vyras ir žmona, jeigu jie pasitikėjo būti kartu ir šalia visada, jeigu vienas žmogus nori, manau, jisai gali išsakyti bent jau savo norą.“ (AM-2V).

Informantai taip pat paminėjo kiekvieno asmens atsakomybę pasirinkti, ar pasiduoti spaudimui, ar ne: „Aš manau, kad žmogus tiesiog turėtų vertinti save ir turėti savivertės ir savigarbos, kad jisai neprivalo daryti tai ar ten kaltinti save ar griaužti save, kad neįvykdo (BM – 6M).

Kibernetinis smurtas

Smurtas kibernetinėje erdvėje „yra to paties smurto forma, tik tai kitoje platformoje. Ir tai vis tiek žmogų paveikia, tiek psichologiškai, tiek jo realų gyvenimą“ (AM – 3V). Poveikis gali būti netgi didesnis: „Nes kai mes kalbame apie realią erdvę, ten mes galim pakeisti miestą, pakeisti valstybę, įvykus kažkokiai labai blogai situacijai. Kas nuskrido į internetą, tenai ir liks.“ (AM - 2V).

Dauguma diskusijų grupių dalyvių gana tiksliai atpažino kibernetinį smurtą ir įvardijo įvairias jo formas. Kalbėdami apie kibernetinę kontrolę, informantai pasakojo apie smurtaujančiųjų reikalavimus partneriams, kad šie būtų nuolat pasiekiami telefonu, socialiniuose tinkluose, telefonų ir kompiuterių tikrinimą, be partnerio (-ės) leidimo ar prievarta išgaunant prisijungimo slaptažodžius. Buvo minimas vis labiau plintantis GPS sekimas, kai naudojant GPS sekimo programėles ar įrenginius, siekiama nustatyti nukentėjusio(s) buvimo vietą. Diskutuojant apie romantinių santykių palaikymą kibernetinėje erdvėje ar telefonu, dažniausiai buvo minima seksualinio pobūdžio žinučių ar vaizdų gavimas ir / ar siuntimas, galintis atsigręžti prieš siuntėją seksualinio šantažo forma, intymių nuotraukų, vaizdo įrašų platinimu. Aptardami kibernetinį persekiojimą, diskusijų grupių dalyviai išskyrė nepageidaujamų laiškų, žinučių, skambučių, kuriais grasinama tiek pačiam asmeniui, tiek jo artimiesiems, gavimą. Buvo minima ir nepageidaujami komentarai socialinėje medijoje, įsilaužimas į asmeninius paskyras, melagingos informacijos apie nukentėjusį (-ią) skleidimas. Prie kibernetinio persekiojimo galima priskirti ir nepageidaujamų „dovanų“ ar siuntinių, siekiant įbauginti, išmušti iš emocinių vėžių, sukelti įvairaus pobūdžio nepatogumus, siuntimą.

4 lentelė. Informantų įvardintos kibernetinio smurto formos

Kibernetinio smurto formos	Citatos iš diskusijų grupės
Kibernetinė kontrolė	<p>„[...]Kuriasi netikras anketas ir pradeda rašinėti. Arba pačiuose santykiuose tikrina, ar tu esi ištikimas tam žmogui, ar atrašysiu, ar ne.“ (AM-5M)</p> <p>„Man tai, pavyzdžiui, labai nepatiktų, jeigu mano telefoną tikrintų, man nurodinėtų, su kuo aš galiu bendrauti, su kuo ne. Jeigu jau yra santykis, jeigu jau yra kažkoks ryšys, tai aš manau, [turi būti] pasitikėjimas. Ir tokie dalykai, nu, man asmeniškai tai nėra priimtini.[...] Negali būti kaip daiktas, kaip lėlė.“ (BM – 6M)</p> <p>„[...] jei žmogus, net nenorėdamas atskleisti savo duomenų, jis vis tiek bus priverstas, sakykim, rodyti telefoną, pasakoti, kur buvo, su kokiais draugais buvo ir panašiai, jo, aš manau, tada čia jau yra pažeidžiama riba, ir tai jau tampa būtent smurtu.“ (AM-1V);</p>

	<p>„Dabar esamos technologijos, ne paslaptis, leidžia žinot, kur esi ir be tavo sutikimo. Visokie prisegami davikliai prie mašinų, įdiegiami į telefoną, įkišami į rankines.“ (AM-4M)</p>
<p>Kibernetinis seksualinis smurtas</p>	<p>„...mano mokykloj buvo toks atvejis, kuomet tas video buvo patalpintas, teisingiau išplatintas per įvairius tinklus, įvairiais debesim naudojantis [...] ko pasekoj mergina sulaukė pačių blogiausių žodžių koridoriuose ir jai teko palikti mokyklą.“ (AM-4M)</p> <p>„[sugeba] nufilmuoti ir dar kažkur išsisaugot, ir dar nusiųsti draugui. Pažiūrėk, kaip aš pavariau. [...] Ir bam toks išeina [į viešumą] ir mes turim didžiulį didžiulį skandalą ir sugriautą gyvenimą.“ (AM-4M).</p> <p>„Tai, pavyzdžiui, nuogų nuotraukų, kažkoks paskleidimas.“ (BM - 2M)</p> <p>„Žmonės turėtų apgalvot, kuo dalinasi prieš dalindamiesi, kad jeigu po to nutrūksta santykiai, nebūtų pasidalinama tom nuotraukom.“ (BM – 7M)</p> <p>„Tas [nuogo kūno] nuotraukas gali paplatinti.“ (BM – 8M)</p>
<p>Kibernetinis persekiojimas</p>	<p>„Tarkim, po buvusių santykių, žmonės net kuriasi netikras anketas ir pradeda rašinėti [...] visokie įsilaužimai, ką teko irgi patirti. Ir sužinai, kad žmogus skaitė tavo žinutes ir po to rašo, ir tau grasina: Kodėl tu taip darei ir taip toliau.“ (AM-5M)</p> <p>„Perdėtas sekimas tavo socialinių paskyrų.“ (AM-4M)</p> <p>„[...] kai mes viešiname kažkokius dalykus, dažnai mes nepamąstome apie tai, kokios gali būti to pasekmės. Ir dėl to dažnai nukenčiam [...] nukenčia ir artimieji, sakykim ten, pradeda rašyt apie tavo artimuosius, sakykim, kad jie tokie, tokie ir tokie. Dar [grasina], kad aš čia turiu tą, ar tą, ar tą, ir jeigu tu to ir to nepadarysi, aš ten paviešinsiu kažką tai.“ (AM - 1V)</p> <p>„Sakykim į žmogaus namus pradedami pristatinėti visokie siuntiniai. Arba pastoviai pristatomos picos [nors jų neužsakei]. Arba kažkas iškviečia policiją. Čia reiškia kažkas daro specialiai, ar kažkur įdėjo tavo adresą ar tavo telefono numerį. Tai vis tiek kažkoks yra smurtas.“ (AM-3V)</p>

Kalbant apie kibernetinį smurtą bene daugiausiai diskusijų kilo dėl kibernetinės kontrolės.

Diskusijų dalyviai svarstė, kokiais atvejais partnerio (-ės) telefono tikrinimas, taip pat kontroliavimas, naudojant įvairias sekimo technologijas ar tiesiog skambinant, rašant žinutes bei

reikalaujant į jas greito atsakymo, kur ir su kuo partneris (-ė) yra, gali būti pateisinamas. Vienu nuomone, kai kuriais atvejais tokį elgesį išprovokuoja ne smurtiniai motyvai, o, atvirkščiai, rūpestis ir noras apsaugoti partnerį (-ę) nuo žalingų įtakų ar įpročių: „[...] gal tie draugai daro blogą įtaką ir tiesiog tu nesupranti to ir iš šono tavo vaikinui ar merginai gali atrodyti, kad tas draugas ar draugė yra [netinkami]? Tiesiog ir nežinau, gal tau taip bando padėti?“ (BM – 9M); „[...] matyt, kai kuriais atvejais gali būti kaip įrankis apsaugoti žmogų. Sakykim, jeigu ten alkoholikas“. (AM-1V)

Kiti gi pabrėžė, kad jokia kibernetinė kontrolė be partnerio (-ės) žinios ir sutikimo, kad ir kokiais kilniais motyvais būtų dangstoma, yra nepriimtina. Informantai taip pat pastebėjo, kad įtakos smurtinio elgesio nuo nesmurtinio atpažinimui ir įvardijimui gali turėti tokio elgesio dažnumas: „Galbūt viena žinutė būnant atskirai, tarkim, su draugais, kaip tau sekasi, kur tu esi, yra rūpestis. Bet, tarkim, kontroliavimas kas penkiolika - dvidešimt minučių ir taip nuolat jau... [smurtas]“ (AM-4M). Diskutuojant buvo išskiriamas ir partnerių kartu praleistas laikas. Informantų nuomone, ką tik susipažinus kibernetinis smurtas, kaip ir bet kuris kitas, gali būti nepastebimas tiek dėl partnerio (-ės) pastangų jį nuslėpti, tiek dėl nukentėjusio(s) „rožinių akinių“ (BM – 6M). Vėliau gi smurtinis elgesys gali būti normalizuojamas ir tiek smurtautojo(s), tiek nukentėjusio(s) aiškinamas „meilės“, „rūpesčio“, „pasitikėjimo“ ir kitais romantinės meilės mitais. Asmeniniu pavyzdžiu buvo paliudyta, kad smurtinis elgesys dažniau atpažįstamas ir įvardijamas santykiams jau pasibaigus: „Taip, tai aš pati irgi susidūriau su panašia situacija ir per keturis metus galvojau, kad čia tikrai nėra smurtas ir kad, vat, manim nepasitiki tiesiog gal dėl kažkokių įvykių buvusių. Ir po kiek laiko atsidūriau sveikuose santykiuose ir tada pradėjau galvoti: aha manim tas žmogus pasitiki, paklausė, kaip sekasi, kur buvai, bet neseka mano telefono, nežiūri mano vietovės, kur aš esu“. (AM-5M)

Nors diskutuojant apie kibernetinį smurtą žodis sekstingas bemaž nebuvo paminėtas, tačiau visose diskusijų grupėse buvo aptariamas nuotraukų su apnuogintais kūnais ar atskiriomis jų dalimis, seksualinio pobūdžio vaizdo įrašų, taip pat seksualinio turinio žinučių siuntimas. Diskusijos dalyviai pažymėjo, kad „tai yra labai, labai paplitę, nes kuo toliau, tuo jaunesni žmonės veliasi į visas tas socialines medijas ir siuntinėjasi tom nuotraukom visom intymiom“ (BM – 6M). Buvo pateikiami ir pavyzdžiai, kas su tokiu turiniu nutinka partneriams susipykus ar išsiskyrus: „[...]mano mokykloj buvo toks atvejis, kuomet tas video buvo patalpintas, teisingiau išplatintas per įvairius tinklus, įvairiais debesim naudojantis [...] ko pasekoj mergina sulaukė pačių blogiausių žodžių koridoriuose ir jai teko palikti mokyklą“ (AM-4M). Neigiamos neapdairaus elgesio paauglystėje pasekmės, informantų nuomose, gali pasivyti ir sugriauti reputaciją bei sukelti sunkių psichologinių padarinių net ir prabėgus keliolikai metų. Diskutuojant buvo pabrėžiama, kad lytis ir dvigubi lyčių standartai yra pagrindinis veiksnys aptariant neigiamą sekstingo ir jį lydinčio šantažo, asmeninių vaizdų išviešinimo poveikį. Diskusijos dalyvės pažymėjo, kad bemaž visuomet nukenčia merginos, o vaikinai, atvirkščiai, net gali būti laikomi herojais ir įgyti aukštesnį statusą tarp bendraamžių (BM – 6M, AM-4M).

Diskusijos dalyvių (daugiausiai vaikinių) nuomone, bet kokios asmeninės (nebūtinai intymios) informacijos paviešinimas be partnerio sutikimo, be kita ko, sudaro prielaidas kibernetiniam persekiojimui, todėl būtinas ne tik atsargumas, bet ir kompiuterinis raštingumas bei kibernetinės erdvės saugumo reikalavimų suvokimas ir paisymas.

Smurto jaunimo romantiniuose santykiuose prevencijos priemonės

Fokus grupėse dalyvavę jaunuoliai diskusijos pabaigoje buvo paprašyti pasidalinti savo įžvalgomis, kokie veikimo būdai jiems atrodo reikalingi siekiant mažinti smurtą jaunų žmonių romantiniuose santykiuose. Visose grupėse buvo siūloma stiprinti švietimą šioje srityje. Pirma, šviečiant žmones reikėtų siekti smurtą romantiniuose santykiuose patyrusių žmonių destigmatizacijos: „manau, reikėtų daugiau apie ją kalbėti, daugiau šviesti žmones, kad tai nėra gėdinga, kad reikia kažką daryti, kad tai nesikartotų ir ši problema tik mažėtų“ (AM – 6M). Svarbu griauti vyraujančius stereotipus, vyraujančias nuostatas moterų kaip „silpnosios lyties“, „nuolankių“, vyrų kaip „stipriosios lyties“, valdingų ir kontroliuojančių, smurtaujančių, bet negalinčių tapti smurto aukomis.

Taip pat per švietimą reikėtų skatinti nesitaikstyti su smurtu, kreiptis pagalbos, gebėti smurtaujančiam asmeniui pasakyti, kad toks jo elgesys yra nepriimtinas: „Tas susitarimas, kai pasakai, kad man tai yra skaudu, aš to nenoriu ir lauki kažkokio atsako iš to žmogaus, ar jisai supranta. Jei nesupranta, tai bet koku atveju reikia kreiptis kažkur“ (AM – 5M); „Aš galiu paimti pavyzdį iš patirties, kad mokykloj vaikai, sakykim, dar pradinio amžiaus berniukai mėgsta kibinti mergaites. Aišku, mergaitėms nepatinka tai. Jeigu mergaitei nepatinka, ji sako „baik!“ ... Kai kurie vaikai neišmoksta šito [kai prie jų lenda, susitaiko su tuo]. Visą laiką yra ribos ir jeigu tu, neturi savo ribų, tai galų gale gali atsidurti situacijoje, kada į tavo ribas jau niekas neatsižvelgs.“ (AM – 3V). Kalbant apie kibernetinio smurto prevenciją, buvo atkreiptas dėmesys, kad mokyklose vaikai dar nepakankamai mokomi, kaip apsisaugoti nuo jo, ką daryti su juo susidūrus, kur kreiptis pagalbos: „...internetinis švietimas pas mus tikrai nėra aukštos kokybės ir turėtume auklėti vaikus, jie turi būti žymiai stipriau mokomi. Tačiau progresas vyksta. Manau, kad reikia mokyti ne vien tik atpažinti, kokios yra problemos, bet ir veiksmų plano, ką galima daryti, kaip galima išeiti [iš situacijos], kam paskambinti ar panašiai“ (AM – 1V). Taip pat buvo siūloma su smurto prevencija susijusį švietimą pradėti kuo anksčiau: „Tai, manau, kadangi žmogus formuojasi nuo pat mažens, tai apie tai kalbėti reikia jau nuo pat mažiausių metų mokykloje. Galimai pamokose, tokiose, kaip gyvenimo įgūdžiai. Turėtų būti rodomi pavyzdžiai, nes manau, kad geriausiai vaikams įsimina, kaip parodo, kokį pavyzdį, kuo gali viskas baigtis, nekreipsi dėmesio į smurtą, jeigu tinkamai neišsakysi savo nuomonės ...Manau, kad jeigu nuo pat mažens vaikams, apie tai sakyti, problema tikrai iš dalies bus išspręsta“ (AM-2V)

Fokus grupių dalyviai taip pat pabrėžė, kad svarbu mokyti vaikus ir jaunimą, kaip valdyti savo emocijas. Beje, šis poreikis buvo labiau siejamas su vyru, o ne moterų gebėjimų valdyti pyktį: „moterys dažniau susiduria su smurtu, nes aš manau, kad vyrams yra žymiai mažiau dėstoma būtent iš psichologinės pusės, kaip valdyti emocijas, kaip reaguoti į tam tikrus išorės ir vidaus dirgiklius. Vyrų yra dažnai nustumiami į šoną ir nežiūrimas būtent tas psichologinis aspektas, kuris galbūt irgi sumažintų šitą visą bendrinę problemą“ (AM – 1V); „man neteko susidurti nei mokykloje, nei kitose kažkokiose vietose, kad pasakotų, kaip mums su emocijomis susitvarkyti ir kaip mums su joms gyventi, kaip mums reaguoti į vyro smurtą, kaip mums reaguoti į bet kokį kitą smurtą santykiuose“ (AM- 5M).

Asmeninės fokusuotų diskusijų grupių dalyvių patirtys, kiek ir kaip mokyklose yra kalbama apie smurtinio elgesio priežastis, jo prevenciją, pagalbą patyrus smurtą, buvo labai įvairios. Vieni minėjo, kad šiomis temomis kalbėjo per etikos pamokas, kiti – gyvenimo įgūdžių pamokas, dar kiti – pasirenkamas psichologijos pamokas. Kai kurie diskusijų dalyviai teigė, kad jų mokyklų viešose erdvėse kaba skelbimai, į ką mokykloje reikėtų kreiptis susidūrus su smurtu, ar koku telefonu paskambinti: „Yra informacijos mokykloje bent jau pas mūsų, tai yra dažnai matau, kad yra pakankamai. ...Jeigu ten patiriate psichologinį ar ten dar kitokį smurtą, tai ateikite į tokį kabinetą pasikalbėti ...Irgi yra numeriai, visokie prirašyti. Tai manau, kad yra visose na, bent jau daugumoje mokyklų, tai tikrai turėtų būti pakankamai tos informacijos.“ (BM – 6M)

Dalinantis įžvalgomis, kas pirmiausia būtų tie žmonės, kurie galėtų patarti, konsultuoti ar padėti, susidūrus su smurtiniu elgesiu romantiniuose santykiuose, buvo išskirtas šeimos ir specialistų vaidmuo. Tėvai matomi kaip asmenys, kurie mokytų saugotis nuo smurtinio elgesio ir į kuriuos būtų pirmiausia kreipiamasi pagalbos: „Sakyčiau į šeimos narį, nes jis yra suaugęs, yra visa tai perėjęs ir, manau, tikrai patartų“ (BM – 8M), „Taip pat namuose, kiekvienoje šeimoje irgi tėvams kalbėtis su vaikais, mokyti juos“ (PM – 3M), „Visų pirmiausia, kadangi vaikas gimsta vis tiek šeimoj, jis būna šeimoje, tai turbūt ir nuo šeimos reikėtų pradėti, o norint nuo šeimos pradėti, tai tėvai turėtų irgi apie tai [kaip kalbėti apie smurto rizikas] sužinoti... Kaip ir sakiau, pirma nuo šeimos, tada eina švietimas“ (AM – 5M).

Antra, visose diskusijų grupėse buvo pabrėžiamas specialistų vaidmuo. Dažniausiai buvo minima pagalba telefonu, Jaunimo ar vaikų linijose dirbančių specialistų konsultacija: „taip, taip, tai vis dėlto [pagalbos linijose] yra specialistai, kurie dirba savo darbą, kad padėtų žmonėms išeiti iš tam tikros situacijos, kad patartų (PM-1M). Atkreipiamas dėmesys, kad apie linijas informacija lengvai randama internete, jų reklama yra matoma socialinėse medijose, kurios yra ypač tinkamos pasiekti jaunimo auditoriją. Tačiau, kaip jau minėta, informaciją apie šią pagalbą moksleiviai ir studentai randa ir viešose savo mokyklų erdvėse. Kartais apie tokią pagalbą primena mokytojai.

Kai kuriuose atsakymuose buvo minima abstrakčiau psichologo pagalba nenurodant, kur ją būtų galima rasti. Dėl mokyklos psichologo pagalbos susidūrus su smurtiniu elgesiu romantiniuose santykiuose diskusijos dalyvių nuomonės išsiskyrė: vieniems jis būtų vienas iš prieinamų ir patikimų pagalbos šaltinių, kiti atkreipė dėmesį, kad labai priklauso nuo požiūrio į mokykloje dirbantį psichologą, kiek jis atrodo patikimas: „bent pas mane mokykloje psichologas tikrai nėra patikimas. Labai daug tokių situacijų pasakojo mokiniai...“ (PM – 1M).

Diskusijų dalyviai abejojo, ar kažkokią pagalbą, patarimą romantiniuose santykiuose smurtą patyrusiems jauniems žmonėms galėtų suteikti mokytojai. Viena vertus, buvo abejojama, ar jie turi tokią kompetenciją: „Kartais mokytojai patys nesupranta ir tiesiog nešneka, apie tai visiškai net neužsimena“ (BM – 1M). Antra vertus, pabrėžiama, kad tokia jautria tema būtų sudėtinga kalbėti su mokytojais, moksleiviai varžytųsi jiems atsiverti: „nejauku, nes, kaip čia gaunasi, išsipasakojau tam mokytojui ir kitą dieną nebūtų smagu pažiūrėti jam į akis.“ (BM – 8M).

Anonimiškumas gaunant pagalbą nukentėjus nuo smurto romantiniuose ryšiuose atrodė svarbus aspektas visų kurių fokus grupių dalyviams. Vieniems atrodė, kad anonimė pagalba yra tinkamesnė nei netarpiškas, tiesioginis kontaktas su pagalba teikiančiuoju: „Gal anoniminis labiau. [moderatorė: Saugesni jaustųsi atvirauti?]. Taip. (BM - 8M). „Atvirai būtų sunku. Labai reikia daug

drąsos, kad prašytumei pagalbos“ (PM- 1M); „Manau, kad daugiausia rinktųsi, kad būtų telefonu anonimiškai, nes esi labiau garantuotas, labiau pasitiki kalbėdamas, tikresnis, kad niekam nepapasakos, tavęs nežinos, kad tu čia pasakoji“. (PM- 3M)

Kiti manė, kad labai priklauso nuo nukentėjusio poreikio. Vieniems labiau tiktų anoniminė, kitiems tiesioginiame kontakte teikiama pagalba: „Čia priklauso nuo žmogaus, nes kitas galbūt jaučiasi suvaržytas ir nenori kažkaip atvirai, nori anonimiškumo...O kitas gal nori tokio labiau vienas prieš vieną, kažkaip, kad didesnis tą didesnę tokį ryšį, palaikymą pajautų.“ (PM- 2M). Dar kiti svarstė, kad čia gali būti ir tam tikra eiliškumo tvarka: pradžioje kreiptis anonimiškai, o paskui, jeigu reikėtų, tiesiogiai (BM – 4V).

Išvados

Smurtas romantiniuose jaunų žmonių santykiuose informantų nuomone yra gana paplitęs reiškiny, įvardijamas kaip „opi problema“.

Smurtinio elgesio priežastimis yra laikomi tiek kultūriniai veiksniai, tiek individų lygmens veiksniai. Pirmiesiems priskirtini informantų pasisakymai diskusijose, kur jie kalba apie: visuomenėje vyraujančius lyčių vaidmenų romantiniuose santykiuose stereotipus; nuo smurto romantiniuose santykiuose nukentėjusių aukų stigmatizavimą; švietimo (vaikų, jaunuolių, suaugusiųjų) stoką apie smurtą, jo prevenciją, atpažinimą ir pagalbą; vaikų ir jaunimo smurtinio elgesio patirtis netarpiškoje gyvenamojoje aplinkoje; smurtavimo paplitimą tarp draugų ar bendraamžių. Smurtavimui turintys įtakos individualūs veiksniai, diskusijos dalyvių nuomone yra šie: nesugebėjimas valdyti savo pykčio; socialinės brandos stoka (sietina su nepakankamu gebėjimu atpažinti smurtą tiek smurtaujančio, tiek smurtą patiriančio asmens); nepasitikėjimas savimi, pripažinimo poreikis, polinkis dominuoti ir kontroliuoti; asmeniškai šeimoje ar bendruomenėje turėta trauminė patirtis. Pasikartojančia jaunimo romantiniuose santykiuose smurtinio elgesio priežastimi taip pat buvo nurodomas apsvaigimas nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų.

Nepriklausomai, ar buvo aptariamas galimas fizinis, ar psichologinis, ar seksualinis smurtas, pabrėžiama, kad pagrindinis kriterijus jiems atpažinti neaiškiose situacijose, yra partnerių abipusis sutarimas dėl elgesio priimtumo, kad tam tikras elgesys nėra vienam iš jų nekeltų diskomforto, netaptų besikartojančio nepasitenkinimo priežastimi.

Psichologinis smurtas yra viena labiausiai paplitusių, sykiu, sunkiausiai atpažįstamų smurto formų. Smurtautojai dažnai pateikia savo veiksmus kaip pokštą, rūpestį ar tiesiog emocinę reakciją. Tai apsunkina smurto atpažinimą, ypač kai tokia elgsena tampa įprasta santykiuose. Dalis tyrimo dalyvių, ypač jaunesnės merginos, demonstravo didesnę toleranciją psichologiniam smurtui. Jos buvo linkusios pateisinti smurtautojų elgesį, išplėsti priimtino elgesio ribas ir nepastebėti smurto požymių. Vyresni tyrimo dalyviai pabrėžė svarbą nustatyti aiškias ribas santykiuose ir atvirai apie jas kalbėti.

Jaunimas aktyviai naudojami skaitmeninėmis technologijomis, todėl kibernetinė erdvė tampa nauja arena, kurioje gali pasireikšti smurtiniai elgesio modeliai. Jauni žmonės dažniausiai susiduria su partnerio noru kontroliuoti jų elgesį kibernetinėje erdvėje. Tai gali pasireikšti tikrinant telefonus, socialinių tinklų paskyras, reikalaujant nuolatinio prieinamumo. Jaunuoliai gali nesuvokti, kad patiriamas elgesys yra smurtinis. Tai ypač pasakytina apie subtilesnes kibernetinės kontrolės formas, kurios gali būti pateisinamos rūpesčiu ar meile. Kibernetinė kontrolė, kaip smurto forma, dažniau atpažįstama ir įvardijama santykiams pasibaigus, kai jau nėra emocinės priklausomybės nuo partnerio.

Tyrimo dalyvių nuomone, vis jaunesni asmenys dalijasi intymiomis nuotraukomis ir vaizdo įrašais. Nors tai gali būti laikoma normalia santykių dalimi, tačiau tokia praktika gali turėti rimtų pasekmių, ypač jei vaizdai yra paviešinami be sutikimo. Merginos dažniau patiria neigiamas sekstingu pasekmes, tokias kaip socialinė stigma ir psichologinė trauma. Vaikinai dažniau naudojami sekstingu kaip galios demonstravimo priemone.

Kartu su skaitmenizacija plinta ir kibernetinis persekiojimas. Šis reiškinys apima platų spektrą veiksmų, nuo grasinimų, įsilaužimo į asmenines paskyras ir informacijos paviešinimo iki nepageidaujamų „dovanų“ siuntimo.

Visose diskusijų grupėse buvo siūloma pirmiausia stiprinti švietimą smurto atpažinimo ir prevencijos srityse, siekti smurtą romantiniuose santykiuose patyrusių žmonių destigmatizacijos, griauti vyraujančius lyčių stereotipus, prisidedančius prie smurtinio elgesio, skatinti jaunas žmones nesitaikstyti su smurtu, kreiptis pagalbos, stiprinti jaunų žmonių gebėjimą smurtaujančiam asmeniui pasakyti, kad toks jo elgesys yra nepriimtinas, mokyti valdyti pyktį.

Žmonės, kurie yra matomi kaip patikimiausi patarimo, pagalbos susidūrus su smurtu jaunų romantiniuose santykiuose, šaltiniai yra šeima ir specialistai (jaunimo ar vaikų linijų darbuotojai bei psichologai). Kreipimasis pagalbos į mokytojus nė vienoje diskusijų grupėje nebuvo matomas kaip tikėtinas pagalbos šaltinis.

Anonimiškumas yra svarbus aspektas, užtikrinantis pagalbos siekiančio jaunuolio saugumą, leidžiantis ramiau atsiverti, dalintis savo neigiama santykių patirtimi.

Diskusijose dalyvių pasisakymai varijavo pagal diskusijos dalyvių mokyklą, brandą, lytį. Mažiausiai išsamūs, lakoniški atsakymai buvo būdingi bendrojo ugdymo mokyklų moksleiviams, išsamesni – profesinių mokyklų, detalūs, išplėtoti – aukštųjų mokyklų studentams. Lyginant profesinių ir aukštųjų mokyklų diskusijų dalyvių nuomones, pastebima, kad profesinių mokyklų grupėje buvo dažniau teigiama, kad atpažinti psichologinį smurtą yra sudėtinga. Diskusijose dalyvavę vaikinai akcentavo, kad viešose diskusijose mažai skiriama dėmesio tam, kad ir vyrai gali būti smurto aukomis romantiniuose santykiuose, taip pat pabrėžė, kad bendroje švietimo sistemoje nepakankamai yra skiriamas dėmesys vyrų gebėjimų valdyti savo emocijas ugdymui. Be to, nesugebėjimas valdyti savo emocijų, diskusijose buvo dažniau priskiriamas vyrams.